

## ספק ספיקא להוציא ממון

א. ההקשר הפשוט שבו מוזכר דין ס"ס במרחבי הש"ס והפוסקים הוא בעולם האיסורים. האם יש לו השפעה גם בעולם הדיון הממוני? האם ניתן להוציא ממון מכוח ספק ספיקא?

---

חזור והיזכר בהבנות השונות ביסוד דין ס"ס ונסה לענות לאורן. לפי איזו הבנה האפשרות שס"ס יוציא ממון פשוטה יותר להבנה לדעתך?

---

רבותינו שבכל הדורות דנו בסוגיה סביב דברי תוספות בכתובות שמחדשים שס"ס מועיל להוציא ממון. תוספות מביאים ראיה לכך מדברי רבי יוחנן על בעל שחשב שאשתו בתולה וגילה שהיא בעולה, 'כנסה בחזקת בתולה ונמצאת בעולה'. יש דעה שסוברת שהיא הפסידה כתובתה משום שיש כאן מקח טעות<sup>1</sup>: אם הבעל היה יודע שאינה בתולה לא היה מסכים להתחתן אתה. אולם, רבי יוחנן חולק וסובר שאין כאן מקח טעות<sup>2</sup>, ויש לה מנה כדין אלמנה או גרושה (כתובות יג):

כנסה בחזקת בתולה ונמצאת בעולה - יש לה כתובה מנה.

**תוספות** דנים בדברי רבי יוחנן ומקשים: דבריו היו מובנים אילו היה ידוע בוודאות שהיא נבעלה לפני האירוסין, שכן לדעתו אין כאן מקח טעות. אך מדוע הוא מחייב את האישה במנה ואינו חושש לאפשרות שזנתה ברצון לאחר האירוסין<sup>3</sup> והפסידה כתובתה לגמרי? הם מוכיחים מכאן שס"ס מועיל להוציא ממון (שם):

ואין לומר דאפי' בספק ספיקא מפסדה כתובתה משום דמוקמינן ממונא בחזקתיה (וס"ס לא מועיל להוציא ממון)... ואיכא מאן דמפרש לקמן... אבל מנה אית לה, אלמא משום דבאותו מנה הוי ספק ספיקא לא מפסדה, דספק קודם שנתארסה (ואז יש לה מנה לדעה הזו שאין מקח טעות) ספק אחר שנתארסה, ואם תמצא לומר אחר שנתארסה אימור באונס הוה, דאי אמרת דאפילו בספק ספיקא מפסדה אמאי אית לה אפי' מנה (הרי יש אפשרות שזנתה תחתיו ברצון).

---

כיצד מוכיחים התוספות שס"ס מועיל לחייב כתובה?

---

1. וכך נפסק להלכה.
2. לדעתו לא בטוח שאם הבעל היה יודע הוא לא היה מסכים להתחתן, שהרי יש הרבה אנשים שנושאים אלמנות או גרושות. ונכון שהאישה הטעתה אותו כשאמרה לו שהיא בתולה, אך עדיין אין כאן מקח טעות.
3. בעבר היו נוהגים לערוך את הנישואין שנה לאחר הקידושין.

רבי יוחנן פוסק שאישה שהתחנתה בחזקת בתולה ונמצאה בעולה יש לה כתובה מנה כאלמנה או גרושה. הדבר קשה: הרי אולי היא זינתה לאחר הקידושין ואין לה כתובה כלל! אלא מכאן ש"ס מועיל להוציא ממון, ויש לאישה ס"ס נגד האפשרות שזנתה ברצון לאחר הקידושין: ספק אם הביאה היתה לפני האירוסין ויש לה מנה, וגם אם הביאה היתה לאחר האירוסין ספק אם נאנסה ולא הפסידה את כתובתה.

**ב.** תוספות סבורים אפוא ש"ס מועיל לחייב כתובה ומביאים לכך ראייה מדברי רבי יוחנן. כדבריהם סבור **המהר"י בן לב** במספר מקומות (ג, כא):

וכיון דאיכא ספק ספיקא מהניא לאפוקי ממונא מיד המוחזק וכמו שכתבו התוספות בפרקא קמא דכתובות בההיא סוגיא דפתח פתוח מצאתי בדבור המתחיל אי למיתב ליה.

ובאותו חלק (ג, מב):

וכיון דכן ספק ספיקא הוא וכתבו דספק ספיקא עדיפא מרובה (מרוב) ואף על גב דאין הולכין בממון אחר הרוב אלא אחר המוחזק, בספק ספיקא מוציאין מיד המוחזק.

אולם בתשובה נוספת מסתייג מכך המהר"י וכותב שלא סמך על סברה זאת לבדה (ג, נה):

איברא דאני מעולם לא סמכתי על זאת הטענה לחוד אלא בהצטרפות טענה אחרת לפי שלא ראיתיה בשום אחד מהפוסקים.

דברים אלו של התוספות מפתיעים וקשים: גם אם נאמר ש"ס מועיל מדין רוב, הרי אין הולכין בממון אחר הרוב! בהמשך נעסוק בהבנת דברי התוספות, ובשלב זה נפגש בקצרה עם עמדות חולקת ברבותינו הראשונים. נפתח בדברי **הרמב"ן** (כתובות יב):

**דודאי אפילו כל היום אתה מרבה ספיקי ספיקות אבדה כתובתה אם אינה טוענת דאמרינן המוציא מחברו עליו הראיה.**

נמשיך לדברי **הרא"ה** (כתובות י):

ודין הוא שלא נאמרו שני ספקות להקל אלא באיסורין, אבל בממון המוציא מחברו עליו הראיה, וכיון דכן תיתי ראיה דלא זינתה תחתיו ברצון, וכל היכא דלית לה ראיה פסדא.

בהמשך, הוא דן בהסבר עמדת רבי יוחנן שכנסה בחזקת בתולה ונמצאה בעולה יש לה מנה. התוספות שאלו כזכור על עמדה זו – כיצד יש לה מנה, מדוע שלא נחשוש לאפשרות שזנתה תחתיו? הם ענו שאיננו חוששים משום שיש ס"ס נגד אפשרות זו והוכיחו מכאן ש"ס מועיל להוציא ממון. **הרא"ה** החולק מתמודד עם השאלה (כתובות יב):

י"ל דהא דרבי יוחנן איירינן כדקאמר בהדיא דרוסת איש את מעיקרא כגון שקדש ובעל לאלתר או כגון שקידש בביאה (ולכן אין לחשוש לאפשרות שזנתה תחתיו).

---

באיזו מציאות נאמרו דברי רבי יוחנן לפי הרא"ה?

---

לדבריו, רבי יוחנן עסק במקרה שבו קידש ובעל לאלתר, כך שאין אפשרות שזנתה תחתיו. לכן יש לה מנה ואין לחשוש לאפשרות שזנתה תחתיו.

---

חזור לטיעונו של הרא"ה, 'ודין הוא שלא נאמרו שני ספקות להקל אלא באיסורי'. מדוע ס"ס אינו מוציא ממון לדעתו?

---

יתכן שמדברי הרא"ה עולה הבנה אחרת: גם אם היינו הולכים בממון אחר הרוב, עדיין ס"ס לא היה מוציא ממון: ס"ס הוא ספק שבו אין חובה להחמיר, ולא כלי שיוצר בירור חדש על המציאות. לכן הוא אינו שייך כלל למרחב הדיון הממוני, מרחב שבו יש צורך בראיות 'וכל היכא דלית לה ראייה פסדא'.

ג. החידוש הגדול שבדברי התוספות הוביל את רבותינו האחרונים להתמודד עם הדברים ולנסות למתנם. נלמד את פרשנותו המצמצמת של **השב שמעתתא** (ש"ש א, כד):  
אמנם לענ"ד נראה דהתוס' שכתבו דמוציאין ממון על פי ספק ספקא לא כתבו אלא גבי כתובה דגם רובא מהני ביה.

מה מיוחד בכתובה? מדוע גם רוב מועיל בה? מסביר **הש"ש** (שם):

דבכתובה דהוי כגבוי אזלינן ביה בתר רובא, והוא הדין דספק ספיקא מהני ביה דהוי ליה כרוב מהני נמי להוציא כתובה, והיינו שכתבו תוס' ואין לומר דאפילו בס"ס מפסדת כתובה... והוכיחו בע"כ דספק ספיקא מהני... א"כ מוכח דבכתובה לא אמרינן אוקי ממונא בחזקתיה ומשום דכמוחזקת על ידי מעשה בית דין דהוי ליה כגבוי... ונראה מזה דהוא הדין בעלמא היכא דאיכא שטרא נמי מהני רובא והוא הדין ספק ספיקא דהוי ליה כגבוי וכמוחזק.

---

הסבר את תשובת הש"ש: מדוע ס"ס יכול לחייב כתובה למרות שאין בכוחו בדרך כלל להוציא ממון?

---

בהמשך דבריו דן הש"ש בקושי שבדבריו: הרי סברה זו שעומדת לטענתו בבסיס דברי התוספות, 'שטר העומד לגבות כגבוי דמי' ובעל השטר הוא המוחזק, היא סברת בית

שמאי ובית הלל חולקים עליה! נלמד תחילה את הדברים במסכת סוטה. המשנה מביאה את מחלוקת ב"ש וב"ה באישה שקינא לה בעלה ונסתרה ומת בעלה לפני שהספיקה לשתות (סוטה כד):

מתו בעליהן עד שלא שתו - בש"א: נוטלות כתובה ולא שותות, ובה"א: או שותות או לא נוטלות כתובתן.

הגמ' מסבירה שכוונת בית הלל היא שמאחר שאין ביכולתן לשתות לאחר מיתת הבעל אין להן כתובה (סוטה כה):

מתו בעליהן עד שלא שתו - ב"ש כו'. במאי קמיפלגי? בית שמאי סברי: שטר העומד לגבות כגבוי דמי, וב"ה סברי: שטר העומד לגבות לאו כגבוי דמי. ומסביר רש"י (שם):

ב"ש סברי שטר העומד לגבות כגבוי דמי - מי שיש לו שטר חוב על חבירו ושיעבד לו בו נכסיו מוחזק בעל השטר בנכסים יותר מן הלוה, והלכך כיון דנכסי ברשותיה קיימי הוו להו יורשי הבעל תובעין והמוציא מחבירו עליו הראיה ועליהן להביא ראיה שזינתה בסתירה זו ואבדה כתובתה. ובית הלל סברי לאו כגבוי דמי - והויא לה היא תובעת מספק דדלמא זנאי הלכך אינהו ודאי והיא ספק ואין ספק מוציא מידי ודאי ועליה להביא ראיה שלא זינתה.

---

מה המקרה שבו נחלקו ב"ה וב"ש? מהי סברת המחלוקת לפי פירוש הגמ' הקשה על הסברו של הש"ש לאור דברי הגמ'!

---

**השב שמעתתא מיישב (שם):**

ואף על גב דקיימא לן שטר העומד לגבות לאו כגבוי דמי דהא בכתובה נמי לאו כגבוי, דעיקר פלוגתא דב"ש וב"ה אי כגבוי או לאו, בכתובה הוא דפליגי בסוטה [כה, ב] ואפילו הכי הולכין אחר הרוב בכתובה ומשום דאף על גב דשטר העומד לגבות לאו כגבוי אפילו הכי לכמה דברים הוי ליה כגבוי, וכדאשכחנא נמי לענין מגו להוציא דלא אמרינן (שמיגו אינו יכול להוציא ממון), ואלו בשטר אמרינן מגו להוציא (אם יש ספק ודיון ויש למלוה מיגו לטובתו), ומוהרי"ן לב הקשה בהא דאמרינן מיגו להוציא בשטר וקיימא לן לאו כגבוי, וכבר השיג עליו בתקפו כהן סימן ק"ל דכל שיש שטר בידו אינו נקרא מוציא... ואם כן כי היכי דמהני שטרא למגו להוציא ומשום דהוי ליה ממון מוחזק ביד המלוה הוא הדין לענין רובא מהני שטרא והוי ליה כמוחזק לענין זה.

---

מהי תשובת הש"ש? מדוע דברי ב"ה ששטר אינו כגבוי דמי אינם קשים על דבריו? מה ההבדל בין המצבים?

---

המחלוקת של ב"ה וב"ש היא על מקרה שבו אין לאישה כוח נוסף מלבד השטר. במקרה כזה פוסקים ב"ה שאין בכוחה להוציא ממון מהיורשים. אולם, אם יש לטובת האישה כוח נוסף, אז הולכים אחריו למרות שבדרך כלל אין לו לבדו כוח להוציא ממון. לכן, אע"פ שרוב וס"ס ומיגו אינם יכולים להוציא ממון לבדם, יש בכוחם לסייע למלווה ולאישה להוציא ממון מהלווה והבעל.

---

### חשוב היטב: מהי סברת הדברים?

---

כדי להוציא ממון יש צורך ברמת וודאות גדולה יותר מזו שרוב וס"ס יכולים לספק. אולם, השטר משעבד את הנכסים לחוב, כך שאין כאן הוצאת ממון מלאה אלא מימוש של זכות קיימת בנכסים. כך הרי מסביר רש"י את סברת ב"ש: "מי שיש לו שטר חוב על חבירו ושיעבד לו בו נכסיו מוחזק בעל השטר בנכסים יותר מן הלוה", והש"ש הסביר שאנו פוסקים כסברה זו כשיש לטובתם כוח נוסף, 'ומשום דהוי ליה ממון מוחזק ביד המלוה'.



### שאלות לסיכום והתבוננות:

1. רבותינו הראשונים נחלקו האם ס"ס מועיל להוציא ממון. מהי סברת העמדה שהוא לא יכול להוציא ממון? הצג שתי אפשרויות.
  - א. ס"ס מועיל מדין רוב, אך אין הולכין בממון אחר הרוב! וכשם שרוב לא מועיל להוציא ממון, כך ס"ס.
  - ב. ס"ס אינו יוצר ידע חדש על המציאות. הוא עוסק במרחב האיסורים ומצמצם את היקף החובה להחמיר בספק. זהו סוג של ספק שבו אין חובה להחמיר, וממילא אין לו שייכות כלל למרחב הדין הממוני, מרחב שבו יש צורך בטענות וראיות.
2. תוספות סבורים שס"ס מועיל להוציא ממון<sup>4</sup>. כיצד הדבר יתכן, הרי אין הולכים בממון אחר הרוב? הצג את תשובתו של הש"ש.
 

הם סוברים כך רק בכתובה, מכוח השטר ששעבד את נכסי הבעל. אילו לא היה לטובת האישה כוח נוסף, הבעל היה נחשב המוחזק, שהרי הלכה כב"ה ששטר העומד להיגבות לאו כגבוי דמי<sup>5</sup>. אך
4. כך הם מסבירים את דברי רבי יוחנן לפיהם 'כנסה בחזקת בתולה ונמצאה בעולה יש לה מנה' כדין כתובת אלמנה. גם אם לדעתו אין כאן מקח טעות, מדוע הוא לא חושש לאפשרות שזנתה תחתיו? עונים התוספות: הוא לא חושש לה כי יש ס"ס נגדה – ספק שמא נבעלה לפני האירוסין (ולדעתו אין מקח טעות), וספק שמא נאנסה לאחר האירוסין.
5. ולכן אישה שקנא לה בעלה ונסתרה ומת בעלה לפני שהספיקה לשתות – אינה גובה כתובתה מנכסי בעלה, בשל הספק שמא זנתה.

השטר מאפשר גם לכוחות שלא יכולים בדרך כלל להוציא ממון לבדם, כמו רוב ומיגו, להוציא ממון, והוא מאפשר זאת גם לספק ספקא.

ניתן להבין זאת בשתי דרכים:

א. קל יותר להגן על חיוב קיים מאשר ליצור חיוב חדש.

ב. נכסי הבעל כבר משועבדים לאישה, כך שאין כאן הוצאת ממון מלאה אלא מימוש זכות קיימת והשלמת תהליך.